

Ліхолобова Зоя Григорівна
доктор історичних наук, професор
(1926-2014)

ПАМ'ЯТІ ВЧИТЕЛЯ

*22 травня 2014 року пішла з життя Зоя Григорівна Лихолобова – наш
Вчитель, видатний історик, Людина з великої літери.*

Зоя Григорівна народилась 29 вересня 1926 у м. Сталіно (тепер Донецьк). Все її життя, її наукова, викладацька, людська біографія були пов'язані з Донбасом. Вона походила з родини службовців, навчалась у середній школі № 3, в 1948 році закінчила історичний факультет Сталінського педінституту, викладала історії в металургійному технікумі, а потім вела курс історії СРСР у обласній партійній школі.

Від 1956 року її життя було назавжди пов'язане із Донецьким університетом (до 1965 р. – педінститутом). Зоя Григорівна працювала на різних посадах – вона була і деканом історичного факультету, і завідувала кафедрою історії слов'ян, але її серце, її талант повсякчас поділялися між двома головними центрами життя – наукою та викладанням.

Зоя Григорівна у 1974 році стала першим доктором наук історичного факультету. Головний напрямок її наукових досліджень був незмінним, свідомо обраним і не кон'юнктурним. Її зацікавленість соціально-економічними та політичними процесами в Донбасі у ХХ ст. – наскрізна лінія наукового життя. Кандидатська дисертація була присвячена темі соціалістичного змагання, захищена в Харківському держуніверситеті (1963); докторська дисертація - «Робітникам Донбасу в добу соціалістичної реконструкції народного господарства» (1974 р.).

Зоя Григорівна була дослідником та організатором підготовки колективних праць з історії Донецького регіону. Для книги «Історія міст і сіл УРСР. Донецька область» (К., 1968. – 940 с.) написала у співавторстві з місцевими істориками-краєзнавцями 5 нарисів (міста Дружківка, Костянтинівка, Краматорськ, Сніжне, село Благодатне), а також у співавторстві науковцями – узагальнюючий нарис з історії Донецької області. Одночасно була членом редакційної колегії тому.

В колективній праці «История рабочих Донбасса в двух томах» (К.: Наукова думка, 1981. – Т.1. – 328 с.; Т. 2. – 432 с.) виконувала обов'язки члена Головної редакційної колегії видання та заступника відповідального редактора першого тому. Особисто написала дві глави книги.

Під керівництвом З. Г. Лихолобової підготовлено науково-публіцистичне видання «Страною возвеличенний Донбасс» (Донецк, 1987. – 272 с.), присвячене питанням соціально-економічного та культурного розвитку Донецького регіону у 1920 –

1980-і роки. Вона була упорядником та головою редакційної колегії та одним з авторів цієї книги.

У 1990 р. побачила світ збірка дискусійних матеріалів, нарисів та документів «Возвращаясь к истокам» (Донецьк. – 200 с.), створена під керівництвом З. Г. Лихолобової (голова редколегії). В збірці, зокрема, надруковані матеріали «Круглого столу», проведеного на історичному факультеті під головуванням З. Г. Лихолобової і присвяченого пошукам нових підходів до вивчення історії Донбасу за радянських часів.

Виступила також як один з упорядників та членів редколегій археографічних видань: «Промышленность и рабочие Донбасса. 1917–1941» (Донецьк, 1989. – 200 с.); «Летопись единения. 1917–1982» (Донецьк, 1986. – 184 с.), присвяченого питанням співпраці Донбасу і промислових регіонів республік СРСР.

Активну творчу діяльність продовжила в умовах незалежної України, демократизації суспільства та наукового життя. З 1990-х років в середовищі істориків Києва, Москви йшли бурхливі дискусії, з'явилися перші монографії, присвячені критиці сталінізму. Починалось переосмислення радянської історіографії і на регіональному рівні. У 1992 році була затверджена керована З.Г. Лихолобовою тема з історії Донбасу, яка на конкурсних засадах отримала бюджетне фінансування міністерства освіти України. Активна творча позиція, щира зацікавленість у створенні можливостей для вивчення історії регіону дозволили З. Г. Лихолобовій започаткувати видання Наукового щорічника «Нові сторінки історії Донбасу», беззмінним редактором якого вона була до останнього дня свого життя. Авторський колектив під її керівництвом приступив до освоєння нових методологічних принципів історичного пізнання: подолання класового підходу щодо оцінки фактів і процесів, переходу на позиції об'єктивності, неупередженості, всебічності у дослідженні минулого. Згодом щорічник був зареєстрований як фахове видання ВАК України. Це видання неодноразово отримувало схвальні рецензії провідних істориків держави. Саме зі створення часопису можна вважати оформлення наукового напрямку «Соціально-економічні та суспільно-політичні процеси в Донбасі (кінець XIX – початок XXI століть)», тобто фронтальне вивчення історичних процесів у регіоні від скасування кріпацтва й до сьогодення.

Принципово новим науковим напрямком стало вивчення проблеми формування тоталітарного режиму в СРСР і політичних репресій часів сталінізму. Його виникненню сприяла постанова Президії Верховної Ради та Кабінету міністрів України (1992 р.) «Про підготовку та видання багатотомної науково-документальної серії книг «Реабілітовані історією» та відкриття для дослідників архівних фондів Служби держбезпеки України. З. Г. Лихолобову було включено до складу Донецької обласної редколегії з підготовки цього видання. Нею надруковано близько двадцяти статей, присвячених темі політичних репресій. У 1996 р. побачила світ узагальнююча праця «Сталінський тоталітарний режим та політичні репресії кінця 1930-х років в Україні» (Донецьк, 1996. – 140 с.), рекомендована Міністерством освіти України як навчальний посібник для студентів історичних факультетів. Навчальний посібник широко використовувався у педагогічній і науковій діяльності вищих навчальних закладів. Результати подальших пошуків науковця втілено у монографічному творі «Тоталітарний режим та політичні репресії другої половини 1930-х років в Україні (переважно на матеріалах Донецького регіону)» (Донецьк, 2006. – 280 с.). Авторка солідаризується з вітчизняними і тією частиною зарубіжних істориків, які інтерпретують історію радянського суспільства і влади у 1930-і роки на методологічних засадах тоталітарної теорії. На фактичному матеріалі, почерпнутому в архівних фондах партійних органів та УСБ України і Російської Федерації досліджено

особливості, етапи та соціально-економічні наслідки політичних репресій другої половини 1930-х років. Простежено трагічні долі багатьох репресованих за політичними обвинувачуваннями громадян, зроблена узагальнена соціальна характеристика жертв «великого терору».

З. Г. Лихолобова очолила колектив авторів монографії «Вугільний Донбас у другій половині ХХ ст.» (Донецьк, 2001. – 380 с.). Особисто написала 40 % обсягу книги. Техніко-економічні процеси у вугільній промисловості України розглянуто в контексті зрушень у паливній енергетиці колишнього СРСР та інших вугледобувних країн світу.

Як член авторського колективу Зоя Григорівна брала активну участь у написанні історії Донецького національного університету (Вийшло друком три видання: 1998 – 160 с.; 2002 – 340 с.; 2007 – 372 с.).

Окремі статті побачили світ у зарубіжжі: *Socialne ekonomicky rozvoj Donbasu (Historiografie) // Regionalni historiografias (Praha, 1986)*; *On the way to decline: a Concise Historical Review of the Donbass Coalmining Industry's Development in the 50-ies – the 80-ies of the 20th century // University of Sanderland/ The Norht East England institute of Mining and Mechanical Engineers, 2001 (у співавт.)*; *Der Bergmann in der Historiographie (1920– 2000) // Sowjetische Bergleute und Industriearbeiter – Neue Forschungen. Mitteilungsblatt des Instituts fur soziale Bewegungen. Forschungen und Forschungsberichte. – Nr. 37/2007. – S.15-29.*

Узагальненням науково-дослідної діяльності вченого стало видання одностомника «Вибраних праць» (Донецьк: Юго-Восток, 2003. – 500 с.). В цілому надруковано понад 230 наукових праць, у тому числі 10 монографій (5 створено особисто).

Була учасником більшості Всесоюзних та республіканських наукових конференцій з проблем історії індустріалізації, історичного краєзнавства, що проводилися у 1970-80-і роки, багатьох всеукраїнських і міжнародних форумів 1990-х – початку 2000-х років, а також членом оргкомітетів деяких з них.

В процесі багатогранної творчої діяльності З. Г. Лихолобовою було особисто підготовлено 18 кандидатів і доктора історичних наук.

З. Г. Лихолобова була членом редакційних колегій наукових періодичних видань: «Вісник Донецького університету», «Історичні і політологічні дослідження» (видання ДонНУ), «Наука, релігія, суспільство» (Донецький інститут штучного інтелекту), обласної редколегії «Реабілітовані історією», членом спеціалізованої Вченої ради із захисту докторських і кандидатських дисертацій при історичному факультеті ДонНУ.

Вела значну громадську роботу. Протягом багатьох років була заступником голови обласної організації Всесоюзного товариства «Знание».

Заслуги Зої Григорівни були оцінені нагородами. За плідну та невтомну працю вона отримала Почесну грамоту Верховної Ради України «За особливі заслуги перед українським народом» (2003), медалі «За доблестный труд в годы Великой Отечественной войны» (1945), «За доблестный труд» (1970), «За трудовое отличие» (1986); знаки «Отличник высшего образования СССР» (1980), «Відмінник освіти України» (2000); Почесну грамоту Донецької обласної державної адміністрації «За значний внесок у підготовку та видання першого тому книги «Реабілітовані історією. Донецька область» (2004); Почесну відзнаку Донецької міської ради «За заслуги перед містом» (2006, 2007). Знаком Всесоюзного товариства «Знання» «За активну роботу» (1987) та ін.